

Extrapolatörernas tidevarv

Att extrapolera är att dra ut en linje vars riktning bestäms av två givna punkter. Man kan t ex extrapolera en utveckling in i framtiden genom att anta att en förändringstakt som har observerats i det förgångna skall fortsätta in i framtiden under någon angiven tidsperiod. Effekten av sådana extrapoleringar är ofta förbluffande och greppet används därför allt flitigare. Ett vanligt exempel är att om sjukvårdsutgifterna ökar i nuvarande takt även i framtiden, så kommer hela nationalinkomsten att gå till sjukvård om några årtionden. Det kommer inte ens att finnas resurser över till mat och kläder åt svenska folket.

Ett sådant uttalande är vanligen korrekt i den meningen att logiken och siffrorna stämmer. Det är helt sant att om sjukvårdsutgifterna ständigt växer snabbare än nationalinkomsten så måste de någon gång komma ikapp. Om skillnaden i tillväxttakt är stor och skillnaden i utgångsläge liten så kan detta beräknas ske kanske snart. Vi har helt enkelt att göra med en enkel ekonomisk modell som är logiskt sammanhängande, men vars värde som prognosinstrument är mycket tvivelaktigt, därför att modellen inte innehåller några anpassningsmekanismer. De flesta medborgare tror sig förstå att det händer någonting långt innan svenskar börjar svälta ihjäl under sitt ivriga sjukhusbyggande.

De flesta människor skrattar också gott åt extrapoleringar av förändringar i det förflutna, där vi har historiens facit. Ett skojigt exempel som brukar anföras är att om hästrafiken i London hade fortsatt att öka i den takt som gällde omkring sekelskiftet, så skulle staden efter några årtionden ha varit täckt av ett flera meter tjockt lager av hästspilling. Ett annat exempel är att telefonexpansionen i Stockholm inte kunde fortsätta i den takt som gällde på tjugotalet, eftersom detta skulle kräva flera tiotusentals växeltelefonister. Alla vet att den tekniska utvecklingen gjorde dessa förutsägelser löjliga, oavsett om de tolkades bokstavligt eller bara användes som ett argument mot fortsatt utbyggnad av London eller av telefonnätet.

Däremot är det helt förbluffande hur lätt journalister, politiker och andra som borde veta bättre faller i farstun när någon extrapolerar råvaruutvinning, föroreningar, multinationella företag och dylikt i framtiden. Det befogade fnisset hörs inte av när någon meddelar prognosen att världens oljetillgångar är slut om trettio år eller att större delen av västvärldens industriproduktion kommer att ligga i händerna på multinationella företag före århundradets slut. Kanske skulle det hjälpa om

man sammanställde de olika extrapoleringarna: Om femtio år består all produktion av sjukvårdstjänster som produceras utan olja av enbart multinationella företag och konsumeras av en befolkning som redan har svultit ihjäl.

Extrapoleringar grundade på förändringar över mycket korta perioder är en annan företeelse som man kan tycka skulle vara lätt att genomskåda. Dåvarande högerledaren brukade i slutet av femtiotalet utgå från statskuldens förändring under den del av året då den säsongmässigt ökar och dra långsiktiga slutsatser av detta. Åtskilliga pekade på den växande arbetslösheten under 1971 och 1972 och talade om senkapitalismens kris, trots att denna konjunkturförsvagning var lätt att förklara som en normal företeelse något förstärkt av tillfälliga faktorer. Man kan naturligtvis tycka att statsskulden var för hög eller ha rätt i att vårt nuvarande ekonomiska system är dömt till undergång, men att stödja sig på dessa båda kortsiktsföreteelser var likafullt orimligt.

Däremot förstår jag att Romklubbens extrapoleringar i dess rapport Tillväxtens gränser, som byggde datorkörningar av stora mängder med statistik av professorer vid ett fint universitet, var svåra att avslöja, även om det skedde så småningom. Det var verkligen befogat att kritisera mystifikationerna, fikonspråket, matematiken som en slöja över enkla tankar och frånvaron av politisk analys den gången. De som helst framför den sortens kritik mot den ekonomiska vetenskapen (inte sällan med rätta) teg emellertid när det gällde Romrapporten. Såg de inte att det var enkla extrapoleringar?

Hur som helst: Ned med extrapolatörerna! De undergräver möjligheterna till en hederlig debatt som kan öka våra insikter i verkliga samhällsproblem.

